Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2010_3_2.pdf | DOST. 10/02/26 19.44

UDK 811.163.6'373.611
Boris Kern
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

STOPENJSKO BESEDOTVORJE[1]

Članek ima namen predstaviti metodologijo besedotvorne analize, ki jo imenujemo *stopenjsko besedotvorje*. Gre za dokaj novo vejo besedotvorja v slovenskem prostoru, ki ima sicer svoje začetke v ruskih jezikoslovnih okoljih, vendar pa osnovo zanjo najdemo tudi v dognanjih slovenskih avtorjev. V članku je predstavljena metodologija, osnovna poimenovanja in zgodovinski oris razvoja metodologije.

The article aims to present the methodology of derivational analysis called graded derivation. This is a fairly new branch of derivation in Slovenia. Although rooted in Russian linguistic circles, it has basis in findings of Slovene linguists as well. The article outlines the methodology, its basic terminology, and historical development.

Ključne besede: besedotvorje, stopenjsko besedotvorje, stopnje tvorjenosti, besedne družine

Key words: derivation, graded derivation, levels of derivation, word families

0 Uvod

Stopenjsko besedotvorje obravnava skupine tvorjenk, ki so razporejene ob netvorjeni besedi, iz katere so neposredno oz. posredno nastale nove tvorjenke. Tovrstno razvrščanje tvorjenk okoli njihovega vsem skupnega korena ima sicer v jezikoslovju dolgo tradicijo, vseeno pa je sinhrono urejevanje tvorjenk v razčlenjene strukture, v središču katerih je netvorjenka, sorazmerno nova raziskovalna metoda (Olejniczak 2003: 12). Tako razvrščanje tvorjenk je možno tako v slovenskem jezikovnem sistemu kot v sistemih drugih slovanskih jezikov, katerih besedotvorje temelji na večstopenjski tvorbi[2] (Skarżyński 2000: 7). Termin *stopenjsko besedotvorje*[3] se zdi smiseln, saj so osnova te metodologije tvorbene stopnje.

Stopenjsko besedotvorje razumem predvsem kot del besedotvorja, katerega namen je v prvi vrsti izdelati pregleden nabor tvorjenk glede na netvorjeno besedo (leksikograf-

[1] Članek je nastal na podlagi avtorjevega diplomskega dela *Stopenjsko besedotvorje*, napisanega pod mentorstvom prof. dr. Ade Vidovič Muha v študijskem letu 2007/2008.

[2] To pomeni, da so tvorjenke same lahko podstave novih tvorjenk, te pa zopet novih.

[3] Ustreznica v poljskem jeziku je *słowotwórstwo gniazdowe*. Omenjeni poljski termin navajam, ker sem se pri pisanju razprave opiral predvsem na poljska dognanja s tega področja, konec koncev je prav poljsko jezikoslovje eno tistih, ki je najbolj razvilo to metodologijo. Kot potrditev lahko navedem sodobni stopenjski slovar *Słownik gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego* (Slovar besedotvornih sklopov sodobnega splošnega poljskega jezika), ki bo imel v celoti pet delov (do zdaj so izšli prvi štirje), in sicer je ločen po besednih vrstah (Prvi del: *Gniazda odprzymiotnikowe* (Izpridevniške tvorjenke), Drugi del: *Gniazda odrzeczownikowe* (Izsamostalniške tvorjenke), Tretji del: *Gniazda odczasownikowe* (Izglagolske tvorjenke), Četrti del: *Gniazda motywowane przez liczebniki, przysłówki, zaimki, przyimki, modulanty, onomatopeje, wykrzykniki* (Tvorjenke iz števnikov, prislovov, zaimkov, predlogov, povedkovnikov, onomatopej in medmetov), Peti del: *Indeksy podstaw i derywatów* (Indeks podstav in tvorjenk)).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2010_3_2.pdf | DOST. 10/02/26 19.44

ska vrednost), čemur pa sledi analiza, s katero se ugotavlja med drugim delež tvorjenih in netvorjenih besed, besednovrstna pripadnost tvorjenk, besedotvorna produktivnost posameznih korenskih besedotvornih podstav itd. (glej točko 3).

Stopenjsko besedotvorje v slovenskem prostoru ni nikoli nastopilo samo zase, vendarle pa lahko tudi v slovenski literaturi najdemo določena izhodišča za utemeljitev te metode. Do nekaterih ugotovitev, izhajajočih iz *stopenjske metode* (npr. »vezljivost« obrazil), so v preteklosti prišli tudi nekateri slovenski avtorji, ki so obravnavali tvorjenke glede na stopnjo tvorjenosti. Teoretična podlaga za tovrstno razvrščanje tvorjenk v urejene strukture izhaja iz 19. stoletja. Na tem mestu gre izpostaviti F. Miklošiča in njegovo delo *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen,* in sicer drugo knjigo z naslovom *Stammbildungslehre* (Nauk o tvorbi osnov).[4] Poudariti gre, da v delu lahko zasledimo »nekatere izrazite strukturalistične prvine, zlasti pri določanju morfemskih mej oz. t. i. veriženju morfemov, pri razumevanju stopenj tvorjenosti in iz tega izhajajočega (implicitnega) spoznanja o dvodelnosti tvorjenke, pri razumevanju morfemske večfunkcijskosti idr.«, poleg tega pa najdemo tudi zametke sodobnega skladenjskega besedotvorja (Vidovič Muha 1992: 173). Miklošič je v *Nauku o tvorbi osnov* razčlenjeval sufikse ne samo glasovno, ampak tudi pomensko. Po mnenju A. Vidovič Muha je že iz naslova knjige (*Stammbildungslehre*) razvidno, da Miklošič znotraj besede ločuje funkcije posameznih morfemov. Loči priponska obrazila od pregibnih morfemov oz. končnic. Z razmejitvijo vloge morfemov v besedi pa posredno ločuje tudi stopnje tvorjenosti, kar npr. dokazuje z razčlenitvijo besede *učenikovъmь*: osnova *učenikovъ* + »sklonski sufiks« *-mь* ← podstava (oz. po Miklošiču *tema*) *učenъ-* + sufiksa *-ovъ* in *-ikъ* ← glagolska podstava *uči-* in priponsko obrazilo *-nъ* ← »imenska podstava« *ukъ-* in »glagolski sufiks« *-i-* ← koren *uk-* + *-ъ* (Miklošič 1875: 418; po Vidovič Muha 1992: 174).

Drugo delo, ki ga je zaradi obravnave stopenj tvorjenosti potrebno navesti, je *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zloženk* A. Vidovič Muha. Gre za nadgradnjo avtoričine doktorske disertacije z naslovom *Zloženke v slovenskem knjižnem jeziku* (iz leta 1983). V obeh je analizirano obsežno gradivo (zlasti zloženke), iz katerega izhaja spoznanje o vzročno-posledični zvezi med skladnjo in besedotvorjem,[5] med definirano besedno zvezo in zvezo morfemov.[6] Gradivo obsega približno 7.000 zloženk in

[4] O Miklošičevem prispevku k slovenski besedotvorni teoriji v omenjeni knjigi *Primerjalne slovnice slovanskih jezikov* je pisala tudi A. Vidovič Muha v članku *Besedotvorna tipologija »novoslovenskega« gradiva pri Miklošiču*, ki ga v nadaljevanju delno povzemam. Naj ob tem dodam, da Miklošič v skladu s svojo panonsko teorijo uporablja poimenovanji *staroslovenski* (altslovenisch) in *novoslovenski* (neuslovenisch) – pri čemer je »prvi vezan na tiste Slovence, ki so živeli na severovzhodu okrog Blatnega jezera in proti severu na Moravskem […], drugi pa predvsem na karantanske Slovence« (Vidovič Muha 1992: 174).

[5] Pri čemer se »z uveljavitvijo končniških morfemov (in njim ustreznih predlogov) kot govornopodstavnih pretvorb medponskih obrazil ter sestavin priponskih (velja še za izpeljavo) […] tudi oblikoslovje z določeno oblikoslovno morfematiko vključuje v pretvorbeno-besedotvorni sistem«, vendar pa sta oblikoslovje in skladnja lahko »besedotvorna« le, če sta tudi med seboj v v funkcijskem, pomenskem razmerju (Vidovič Muha 1983: 477).

[6] »[T]vorjenka ni […] nič drugega kot pretvorjena (transformirana) besedna zveza, katere tvorbeni morfemi, t. i. obrazila, so vedno pomensko določljivi in zato posplošujoči.« (Vidovič Muha 1988: 5)

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2010_3_2.pdf | DOST. 10/02/26 19.44

izpeljank iz njih,[7] in je predstavljeno glede na temeljne skladenjsko-pomenske skupine. (Vidovič Muha 1988: 51) Lahko bi rekli, da je gradivo znotraj teh skupin predstavljeno v maniri *stopenjskega besedotvorja*. Že v avtoričini disertaciji so namreč izpeljanke iz zloženk »predstavljene s (priponskimi) obrazili, številčni eksponent nad njimi pa označuje stopnjo tvorjenosti.« Ta eksponent je vedno višji od ena – velja namreč, da so »tvorjenke prve stopnje […] že zloženke«. (Vidovič Muha 1983: 204) Za ponazoritev navajam nekaj zloženk z višjestopenjskimi tvorjenkami iz njih (kot kaže, je najvišja stopnja tvorjenosti pri zloženkah četrta):

– avantgarada, -ist^2, -ičen^3, -ost^4 (Vidovič Muha 1983: 419)
– zlódej-Ø, -ev^2, -ec^3, -ka^3, -ski^4 (Vidovič Muha 1988: 92)
– blagoslóv-Ø, -ni^2, -iti^2, -(lj)en^3, -itev^3, -ljati^3, -ec^4, -nje^4 (Vidovič Muha 1988: 99)
– samorást-en, -ica^2, -ik^2, -ški^3, štvo^4, -ost^2 (Vidovič Muha 1988: 102)

V avtoričini monografiji *Slovensko leksikalno pomenoslovje* najdemo naslednjo definicijo tvorjenke: »Tvorjenke so glede na netvorjenke besede z najmanj enim morfemom več, njihova morfemska zgradba je torej zapletenejša, večja pomenska obremenitev pa tako pričakovana.« (Vidovič Muha 2000: 39), ki se navezuje na znano spoznanje, da je »[o]brazilna morfemizacija pomensko zgostitvena in zato abstraktnejša« (Vidovič Muha 1988: 29). V disertaciji pa definicijo večstopenjske tvorjenosti: »Višjestopenjska tvorjenost je vezana na spremembo besedne vrste ali na spremembo besedotvornega pomena, kar je seveda izraženo v GP.[8] Če ne gre za enega od teh dveh pojavov, nimamo opraviti z višjestopenjsko, ampak istostopenjsko tvorjenostjo z več možnimi sopomenskimi priponskimi obrazili, npr. *-ø/-ec* za vršilca dejanja, *-ø/-en* za pridevniško besedo. Višjestopenjsko tvorjenost imamo v primerih, ko je iz samostalniške zloženke z ničtim oziroma končniškim obrazilom tvorjen pridevnik s priponskim obrazilom *-(e)n(-i)*: *bakrorez-ø-(e)n-i* ← (tak) v zvezi z brakrorezom: […]; pridevniško priponsko obrazilo *-ski* ob glagolskem korenu kaže vedno na izpeljevanje iz samostlaniške zloženke s pomenom vršilca dejanja, tudi predmeta, ki opravlja dejanje, navadno z obrazilom *-ec/-ka*, lahko pa tudi *-ø*. Višjestopenjska tvorjenka je vidna iz GP, npr. *dlakocep(-ø/-ec)-ski* ← (tak) v vezi z dlakocep-om/(-cem) […]. Priponsko obrazilo *-ski* je vezano tudi na izpeljevanje iz GP s takšnimi izglasnimi značilnostmi, ki onemogočajo rabo obrazila *-en*, npr. *bokobran(-ø)-ski* (*-*en*).« (Vidovič Muha 1983: 204)

Prav *stopenjska analiza* nam lahko pomaga pri ugotavljanju lastnosti t. i. vezljivosti morfemov, o čemer pa je med drugim tudi v *Slovenskem leksikalnem pomenoslovju* pisala A. Vidovič Muha (2000: 44–45; 1993), in sicer na mestu, kjer je govor o predvidljivosti razvrščanja obrazil *-ski*, *-ni, -ji* in *-ost*.[9] Avtorica na tem mestu ugotavlja, da je

[7] Gradivo je bilo z brano z izpisovanjem t. i. Splošnega alfabetarija, tj. popisa vsega besedišča, ki je na listkovnem gradivu Inštituta za slovenski jezik pri ZRC SAZU, s priložnostnim izpisovanjem iz Pleteršnikovega *Slovensko-nemškega slovarja* ter iz Bajčevih in Breznikovih (in drugih) razprav o slovenskih zloženkah.

»Izbira za objavo zloženk in tvorjenk iz njih […] je temeljila na pogostosti pojavljanja pa tudi na njihovih strukturnih in pomenskih lastnostih: uvrščene so bile pač tiste, ki so ustrezale definicijskim lastnostim katere od predstavljenih skupin.« (Vidovič Muha 1988: 51)

[8] Avtorica v svojih kasnejših delih namesto *govorne podstave* (GP) z utemeljitvijo (1988: 9– 0) uvede termin *skladenjska podstava*

[9] Obrazilo *-ski* se razvršča na besedotvorni pomen človeka kot vršilca dejanja, nosilca lastnosti, povezave, tvorjeni pridevnik pa izraža kaj, kar je v zvezi s človekom kot vršilcem dejanja (*knjigovod-ski, oderu-(š)ki,*

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2010_3_2.pdf | DOST. 10/02/26 19.44

»[z]a vse samostalniške tvorjenke z besedotvornimi pomeni, ki izkazujejo pretvorbeno povezavo s pomenskopodstavnimi prvinami stavčne povedi, velja, da lahko motivirajo pridevnike, in sicer vsi s pomenom povezanosti, določeni pa tudi svojilnosti, vezane na posameznega človeka« ter da je »[i]z pridevnikov, tvorjenih z obrazilom *-ski* […] načeloma možna ponovna tvorba samostalnikov s pomenom lastnosti (Meze 1959): *knjigovodsk-ost* […]«. V zadnjem primeru gre za »čiste transpozicijske tvorjenke najmanj tretje stopnje«. Ob tem pa velja, da samostalniške tvorjenke iz vrstnih pridevnikov z obrazilom *-ni* na podstavi iz konkretnih samostalnikov niso mogoče.

1 Osnovni pojmi *stopenjskega besedotvorja*

Če se vrnemo na *stopenjsko besedotvorje*, kot ga razume sodobno jezikoslovje, bi bilo – glede na to, da stopenjska metoda kot taka do sedaj v slovenskem jezikoslovju ni bila prisotna – najprej potrebno razložiti nekaj osnovnih pojmov.

1.1 Besedotvorni sklop.[10] Definicijo besedotvornega sklopa najdemo v delu E. L. Ginzburga (ki je nastal na osnovi aplikativne slovnice): »Besedotvorni sklop je urejen niz tvorbenih razmerij med besedami besedotvornega sklopa, pri čemer je njihova pomenska bližina vidno izražena s prisotnostjo morfemskih variant tega istega korenskega morfema v vsaki besedi.«[11] (Ginzburg 1972: 146). Precej drugače pa je besedotvorni sklop definiral A. N. Tihonov; na prvi pogled njegova definicija spominja na definicijo besedne družine: »Besedotvorni sklop je nabor (sorodstveno povezanih) besed s skupnim korenom. […] Sorodstvenost besed, ki tvorijo besedotvorni sklop, temelji na njihovi pomenski bližini. […] Zunanji pokazatelj […] pomenske vezi med sorodnimi besedami je koren.« (Tihonov 1978: V).[12] Seveda gre ob tem pripomniti, da enak koren še ne zagotavlja pomenske zveze dveh besed – ta zveza je zagotovljena šele, če je izpolnjen dodatni pogoj, tj. da morajo imeti vse besede v besedotvornem sklopu skupen pomenski element v sodobnem jeziku.[13]

Gre torej za glede na stopnje tvorjenosti hierarhično urejen nabor besed, ki so tvorjene iz iste korenske besedotvorne podstave in enakega slovarskega pomena.[14]

---

projektant-ski, očalar-ski), pridevniško obrazilo se razvršča tudi na poimenovanja človeka sploh ne glede na tvorjenost njegovega poimenovanja (*brat(ov)ski*) in na zemljepisna imena (*ruski*); izjeme so izglasne besedotvorne podstave, na katere se razvršča obrazilo *-ni* (*cestni*), obrazilo *-ji* pa na podstavo, ki poimenuje živali oz. izraža (vrstno) svojilno sestavinskost (*ovčja koža*) (Vidovič Muha 2000: 44–45).

[10] Zavedam se, da poimenovanje (besedotvorni) *sklop* ni najustreznejše, saj je termin sklop že pomensko obremenjen, med drugim tudi v kontekstu besedotvorja, torej kot 'tvorjenka, nastala s sklapljanjem' (Toporišič 1992: 276).

[11] Definicija je nekoliko nenavadna, saj je v razlagi pojma uporabljen razlagalni pojem.

[12] Potrebno je opomniti, da v tej definiciji Tihonov še ne uporablja oznake *besedotvorni* (Olejniczak 2003: 15). Ustreznica besedotvornega sklopa je namreč v ruskem jezikoslovju *гнэдо* (v poljskem *gniazdo* (*słowotwórcze*)). Poleg tega pa avtor uporablja izraze mladogramatičnga pedigreja, npr. *sorodstvena povezanost, besedne družine* itd.

[13] Tihonov ob tem navaja primer ruskih besed череп in черепица, v nadaljevanju pa zapiše: »[…] у етих слов […] в современном русском языке нет ничего общего в значении.«. (Tihonov 1978b: V)

[14] I. Stramljič Breznik osnovne enote svojega slovarja poimenuje kot *besedne družine*, ki »so večji ali manjši sestavi besed, ki se družijo na podlagi skupnih korenov« (Stramljič Breznik 2004: 7).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2010_3_2.pdf | DOST. 10/02/26 19.44

1.2 Besedotvorni niz označuje nabor besed, ki so v tvorbenem razmerju, kar pomeni, da je prva (nemotivirana) beseda podstava druge besede (tvorjenke), druga podstava tretje itd. vse do izkoriščenja tvorbene zmožnosti določenega leksema (npr. *stopiti* → *pristopiti* → *pristopen* → *nepristopen* → *nepristopnost*) (Skarżyński 2000: 12).

1.3 Tvorbeni model je simbolni prikaz vsake tvorjenke, iz katerega je razvidna njena struktura. V,V[15] tako označuje glagolsko tvorjenko iz glagola, V,V,S samostalniško tvorjenko, ki je nastala iz glagolske tvorjenke, nastale iz glagola npr. *vstop* ← *vstopiti* ← *stopiti* oz. v zapisu s simboli: V → V,V → V,V,S, itd. Tvorbeni model v svojem zapisu vsebuje dve informaciji, in sicer: (1) število tvorbenih procesov pri določeni netvorjenki, ki so bili potrebni za nastanek tvorjenke, oz. stopnjo tvorjenosti, in (2) »zgodovino tvorjenke« v smislu besednih vrst. Iz tvorbenega modela namreč lahko razberemo, kateri besedni vrsti je pripadala izhodiščna besedotvorna podstava, kateri besedni vrsti je pripadala prvostopenjska tvorjenka, kateri drugostopenjska itd. Tak zapis sicer ne posreduje informacije, kateri tvorbeni postopki so bili prisotni pri oblikovanju določene tvorjenke – posredovanje tovrstnih informacij je namreč v središču drugačnih besedotvornih opisov (Skarżyński 2000: 13).

1.4 Besedotvorni podsklop označuje nabor vseh nadaljnjih tvorjenk iz prvostopenskih tvorjenk, torej višjestopenjskih (neprvostopenjskih) tvorjenk (Skarżyński 2000: 13). Uporaba termina se zdi smiselna, saj se v stopenjski analizi besedja v okviru besedotvornih sklopov raziskovalci pogosto osredotočajo še posebej na prvostopenjske tvorjenke.

2 Zgodovinski pregled razvoja stopenjskega besedotvorja

Na splošno velja, da nobena nova metoda ne nastane na hitro, ampak se lahko razvija celo več desetletij in se oblikuje v različnih znanstvenih središčih. Vse to velja tudi za stopenjsko besedotvorje.

Precej težko je namreč opredeliti letnico, ki bi jo lahko razumeli za začetek stopenjskega besedotvorja. M. Skrażyński predlaga letnico 1963 (Skrażyński 1999: 155), tj. leto, ko so se začela dela, povezana s stopenjskim slovarjem A. N. Tihonova. Ruski znanstvenik Tihonov je skupaj s svojo slovarsko skupino deloval na Pedagoškem inštitutu v Samarkandu, vendar pa omenjena inštitucija ni bila edina, v kateri so oblikovali stopenjsko metodo. Na koncu sedemdesetih let so bila še tri taka središča: Inštitut za ruski jezik na Akademiji za znanost ZSSR, Univerza v Leningradu in Univerza v Kijevu. V omenjenih središčih je osnovo za raziskave predstavljala tvorbena slovnica. (Olejniczak 2003: 12)

V moskovski skupini so na osnovi aplikativne slovnice, ki jo je utemeljeval S. K. Šaumjan, pripravljali stopenjski slovar sodobnega ruskega jezika.[16] »Šaumjanov tvor-

[15] Pri zapisu tvorbenih modelov uporabljam latinska poimenovanja za besedne vrste, torej Ad – pridevnik, Adv – prislov, P – členek, Pn – zaimek, Pr – predlog, S – samostalnik, V – glagol.

[16] *Slovar poljskega jezika* z elementi stopenjskega slovarja je sicer izhajal že med letoma 1807 in 1814 – obsega šest zvezkov. Avtor je Samuel Bogumił Linde (1771–1847). Slovar predstavlja prelomnico v poljski leksikografski tradiciji, saj podaja zelo izčrpen popis besedja (60.000 gesel) z bogatim ilustrativnim

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2010_3_2.pdf | DOST. 10/02/26 19.44

beni model je izhajal iz večstopenjske tvorbe besed, na začetku katere je korenska beseda, po dogovoru označena z nič. Besedotvorne vrste oz. tvorbe glagola, samostalnika, pridevnika ali prislova so označene z relatorji (R_1, R_2, R_3, R_4, R_5), ki ustrezajo dodanim obrazilom – tvorijo ustrezne besedne vrste. Na ta način so nastale t. i. R-besede, npr. R_1O, R_2O, R_3O, R_4O, R_5O, na naslednjih stopnjah tvorbe pa R_3R_2O, $R_4R_3R_2O$, $R_2R_1R_2O$.[…] Tvorbene postopke je Šaumjan ilustriral z grafi. Vrhovi grafov so označevali naslednje stopnje izhodiščne besede, smeri puščic pa značilnosti dodanih obrazil: ↙ tvorba glagola (relator R_1), ↓ tvorba samostalnika (R_2), → tvorba pridevnika (R_3), ↘ tvorba prislova (R_4, R_5). Na začetku grafa je bila vedno korenska beseda (0); šele iz nje se je tvoril leksem, ki je bil v naravnem jeziku netvorjen.« (Olejniczak 2003: 12–13)

Vendar pa skupina strokovnjakov, ki se je ukvarjala s tvorbeno slovnico, ni izdala stopenjskega slovarja – to je uspelo šele skupini A. N. Tihonova. Leta 1978 je izšel *Щкольный словообразовательный словарь русского языка. Пособие для учащихся*[17] – slovar z okoli 3300 gesli, ki je imel funkcijo poskusnega zvezka stopenjskega slovarja. V uvodnem delu je avtor med drugim na novo definiral besedotvorni sklop (glej točko 1.1).

Leta 1985 je Tihonov izdal *Словообразовательный словарь русского языка*[18] v dveh zvezkih, v uvodnem delu katerega so bile podane definicije osnovnih pojmov stopenjskega besedotvorja, med drugim *besedotvorni par* (motivirana in motivirajoča beseda), *besedotvorni niz* (niz besed, ki imajo skupni koren in ki jih povezuje neposredna tvorba),[19] *prvostopenjske tvorjenke* (seznam neposrednih tvorjenk z eno besedotvorno osnovo). V samem slovarju najdemo 144.808 besed, ki so umeščene v 18.118 besedotvornih sklopov. V primeru večpomenskih besed posamezni pomeni teh besed niso tvorili ločenih besedotvornih sklopov.

V nadaljnjih razpravah in analizah nam prav uporabljena terminologija in način predstavljanja besedotvornih sklopov sporočata, koliko je k razvoju stopenjskega besedotvorja prispeval Šaumjan in koliko Tihonov (Olejniczak 2003: 15).

2.1 Stopenjsko besedotvorje v poljskem jezikoslovju[20]

Prav dosežki ruskih raziskovalcev so spodbudili tudi poljske jezikoslovce k raziskovanju te metode. Sicer pa se je tudi drugače kazala potreba po raziskovanju širših enot v besedotvorju (in ne zgolj po raziskovanju razmerja med motivirajočo in motivirano besedo).[21]

---

gradivom in identifikacijo vsakega vira. Avtor ob geslih navaja tvorjenke iz vsake geselske besede (v kolikor to sledi abecednemu vrstnemu redu), npr. pri geslu *adwokat* 'odvetnik' najdemo: *adwokatka, adwokacki, adwokactwo* (1. zvezek: str. 6), pri geslu *duma* 'premišljevanje, domnevanje; ponos; duma' pa najdemo kar 12 tvorjenk: *dumca, dumiec, dumiec się, dumienie, dumka, dumnie, dumno, dumnopłaski, dumnomyslny, dumność, dumnowyniosły, dumny* (1. zvezek: str. 549–550).

[17] *Šolski besedotvorni slovar ruskega jezika.*

[18] *Besedotvorni slovar ruskega jezika.*

[19] Primer: *optimizem – optimist – optimističen – optimistično* [X].

[20] Povzeto po: Monika Olejniczak: 30 lat słowotwórstwa gniazdowego (rys historyczny). *Słowotwórstwo gniazdowe. Historia, metoda, zastosowanie.* Krakov: Księgarnia Akademicka. 2003. 12–28.

[21] O potrebi po raziskovanju širših enot je v *Uwagach słowotwórczo-leksykologicznych* (*Nekaj besedotvorno-leksikoloških opomb*) že leta 1959 pisal J. Wierzchowski. V omenjenem delu je tovrstne nize besed,

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2010_3_2.pdf | DOST. 10/02/26 19.44

V nadaljevanju bodo našteta in na kratko opisana nekatera ključna dela, tako leksikografska kot monografska, ki so zaznamovala več kot tridesetletno tradicijo raziskav na področju stopenjskega besedotvorja na Poljskem.

Leta 1977 so se na pobudo J. Puzinine na Inštitutu za poljski jezik na Varšavski univerzi pričela dela za prvi poljski stopenjski slovar. Enajst let kasneje je izšel *Zeszyt próbny »Słownika gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego«*,[22] ki je nastal pod vodstvom H. Jadacke. Pisci slovarja so se v metodološkem smislu zgledovali po slovarju A. N. Tihonova, vendar pa so mu bile dodane številne spremembe in dopolnitve: a) poenoten zapis tvorjenk katerekoli stopnje ne glede na besedno vrsto netvorjene izhodiščne besede, in sicer so najprej navedeni tvorjeni samostalniki, nato glagoli, pridevniki in prislovi, vsi po abecednem vrstnem redu; b) dodani so zapisi tvorbenega modela (v poljskem jezikoslovju ne najdemo zapisov v obliki t. i. R-besed, temveč kratice latinskih poimenovanj za besedne vrste) kot tudi grafi, ki ponazarjajo strukturo samega besedotvornega sklopa; c) iz stopenjskega opisa je bila izločena možnost, da bi se ena tvorjenka lahko pojavila na več različnih mestih, kot tudi to, da se na istem nivoju pojavita dve različni strukturi; č) kot kriterij pri izdelavi stopenjskih opisov se pojavi enopomenskost posameznih leksemov znotraj posameznega sklopa.

Za ilustracijo stopenjskega leksikografskega opisa podajam izsek iz *Stopenjskega slovarja splošnopoljskega jezika* (iz leta 2004 : 271):

IŚĆ 9. ‘zagłębiać się, wchodzić w coś’	
| do-jść, *S* do-chodzić 6. ‘dowiadywać się, badać’	V,V
| dochodz-enie 2.	V,V,S
| [dochodzeń-owy] Supl.	V,V,S,Ad
| [dochodzeniów-ka] Supl. *środ.*	V,V,S,Ad,S
| [po-dochodzić] 2.	V,V,V
| prze-jść, *S* prze-chodzić 2. d) [red. 2.]	V,V
| we-jść, *S* w-chodzić 6.[23]	V,V

V tem času je nastajal tudi stopenjski slovar M. Skarżyńskega, in sicer kot didaktična pomoč pri učenju poljščine predvsem kot tujega jezika. Omenjeni avtor je pred tem (leta 1981) izdal tudi poskusni zvezek stopenjskega slovarja *Tworzenie wyrazów w języku polskim*,[24] ki je zajemal gesla od A do D. Leta 1989 pa je izdal *Mały słownik słowotwórczy języka polskiego dla cudzoziemców*,[25] ki zaradi narave samega dela – tudi

pri katerih je vsaka naslednja beseda neposredna tvorjenka iz prejšnje, poimenoval kot *grupy proporcjonalne* (proporcionalne skupine).

[22] *Poskusni snopič Slovarja besedotvornih stopenj sodobnega splošnega poljskega jezika*. Slovar je obsegal 143 besedotvornih sklopov, tako samostalniških, glagolskih, pridevniških, številniških, zaimenskih in prislovnih. Slovarskemu delu pa je dodan indeks netvorjenih besed z vsemi tvorjenkami.

[23] Gre za izpis besedotvornega sklopa glagola *iść* (slovensko *iti*) v pomenu 9.: ‘poglabljati se, iti v kaj’. Označevanje z (oglatimi) oklepaji oz. brez njih nam sporoča izvor same tvorjenke, tako je npr. tvorjenka, zapisana brez kakršnih koli oklepajev, vzeta iz *Malega slovarja poljskega jezika* (*Mały słownik języka polskiego*), z oglatim oklepajem iz *Slovarja poljskega jezika* (*Słownik języka polskiego*) Doroszewskega, z oglatim oklepajem, ki mu sledi oznaka »Supl.«, iz *Dodatka k Slovarju poljskega jezika* (*Suplement do Słownika języka polskiego*) Doroszewskega itd. Številke za posameznimi tvorjenkami pa označujejo, kateri pomen po vrsti iz danega slovarja je v konkretnem primeru mišljen.

[24] *Tvorba besed v poljščini*.

[25] *Mali besedotvorni slovar poljskega jezika za tujce.*

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2010_3_2.pdf | DOST. 10/02/26 19.44

ta je bil namenjen učenju poljščine kot tujega jezika – ne podaja celostnega vpogleda v poljsko besedje; izhodiščna gesla so bila namreč izbrana glede na pogostost samih besed v sodobnem jeziku, vseeno pa je obsegal približno 10.000 tvorjenk.

Na Poljskem je izšlo tudi veliko število monografskih del, ki so od leksikografskih številnejša. Tako najdemo monografije, ki obravnavajo le eno besedno vrsto, in pa kontrastivne poljsko-ruske. Leta 1982 je nastala razprava T. Vogelgesang *Budowa gniazd słowotwórczych przymiotników we współczesnym języku polskim*.[26] V razpravi je bila uporabljena precej podobna metodologija kot v poznejšem poljskem stopenjskem slovarju. Avtorica je analizirala 654 besedotvornih sklopov, ki so izhajali iz enopomenskih geselskih besed. Tvorjenke je nato preučevala glede na tvorbene modele, prikazala je število tvorjenk na posameznih stopnjah tvorjenosti ter raziskovala povezanost med tvorbenim modelom prvostopenjskih tvorjenk in številom tvorbenih postopkov. Ugotovila je, v kolikšni meri je izkoriščena tvorbena zmožnost besed ter tvorjenke katerega tipa se sploh ne pojavljajo kot tretje- ali četrtostopenjske tvorjenke.

Med vsemi drugimi deli velja omeniti članek M. Skarżyńskega *Próba określenia możliwości słowotwórczych rzeczownika*[27] (objavljen leta 1996) in monografijo H. Jadacke *Rzeczownik polski jako baza derywacyjna*[28] (objavljena leta 1995). V prvi raziskavi je avtor analiziral 400 samostalniških besedotvornih sklopov in prišel do zaključka, da so posamezni tvorbeni modeli različno dobro izkoriščeni ter da se tvorbena produktivnost podstave manjša z dodajanjem obrazil višje stopnje. Raziskava H. Jadacke pa je obsegala 36.240 tvorjenk oz. 12.219 besedotvornih sklopov, ki so izhajali iz 8.230 netvorjenih besed. Avtorica je ugotavljala, kolikšna je najvišja stopnja tvorjenosti ter kakšno je povprečno število tvorjenk v posameznih besedotvornih sklopih. S primerjavo potencialnih besedotvornih nizov z dejanskimi je ugotovila, da tvorbena zmožnost izsamostalniških tvorjenk ni popolnoma izkoriščena, pri čemer je razlog zanjo med drugim t. i. besedotvorna norma: »Norma verjetno uravnava tudi velikost in stopnjo zapletenosti besedotvornih struktur (težnja h krajšanju je vendar ena najekspanzivnejših v jeziku). […] Omejitve v povezovalnosti obrazil verjetno nimajo tako velikega vpliva na potek tvorbenih procesov kot omejitve v transformaciji kategorij, ki potekajo hkrati s spreminjanjem obrazil.« (Jadacka 1995: 159).

V omenjenem delu je avtorica določila štiri razrede produktivnosti posameznih izsamostalniških tvorjenk, in sicer visoko, srednjo, nizko in sporadično produktivnost. Na tej podlagi je nato opredelila način delovanja besedotvorne norme glede na neposredne in posredne izsamostalniške tvorjenke. Ugotovitve, ki izhajajo iz tovrstnih raziskav, lahko uporabimo pri oceni neologizmov, v leksikologiji in leksikografiji pa nam lahko pomagajo pri razlikovanju polisemičnih izrazov od homonimičnih (Olejniczak 2003: 12).

Do zdaj omenjene raziskave so se osredotočale predvsem na samostalniške in pridevniške besedotvorne sklope, vendar v poljskem jezikoslovnem prostoru obstajajo tudi take, ki obravnavajo besedotvorne sklope manj razisk(ov)anih besednih vrst

[26] *Zgradba pridevniških besedotvornih sklopov v sodobnem poljskem jeziku*; Razprava v celotni verziji ni bila nikoli izdana.

[27] *Poskus določitve besedotvornih možnosti samostalnika*.

[28] *Poljski samostalnik kot besedotvorna podstava.*

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2010_3_2.pdf | DOST. 10/02/26 19.44

– npr. števnik v članku M. Skarżyńskega *Słowotwórcze gniazda odliczebnikowe*[29] (1986) oz. monografiji *Liczebniki w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny (Studium gniazd słowotwórczych)*[30] (2000) ter glagol v monografijah *Wstępna analiza polskich gniazd słowotwórczych z centrum czasownikowycm, Cz. 1* (1999) in *Cz. 2*[31] (2000) M. Białoskurske. V slednjih dveh monografijah je bilo ugotovljeno, da je glagol tvorbeno najproduktivnejša besedna vrsta, ki ji sledita pridevnik in nato samostalnik.

Posebej zanimive so tudi primerjalne poljsko-ruske raziskave, npr. *Metoda analizy gniazdowej w konfrontatywnych badaniach słowotwórstwa współczesnego języka polskiego*[32] L. Jochym - Kuszlikowske (1982). Avtorica je primerjala besedotvorne sklope besed iz semantičnega polja *okus*. Ugotovila je, da je največ podobnosti med poljščino in ruščino pri tvorbi izpridevniških prislovov na *-o* in pri poimenovanju lastnosti, najmanj pa pri poimenovanjih za nosilce lastnosti.

Večjezične primerjalne raziskave so precej redke. Ena takih je članek J. Fras *Gniazdo słowotwórcze ziemi w języku polskim, serbsko-chorwackim i rosyjskim*[33] (1985), v katerem pa avtorica posameznih pomenov besede ne ločuje v samostojne besedotvorne sklope.

Poljsko jezikoslovje je pred leti praznovalo 30-letnico stopenjskega besedotvorja, kar so leta 2003 obeležili tudi z zbornikom člankov *Słowotwórstwo gniazdowe. Historia, metoda, zastosowania*,[34] ki ga je uredil M. Skarżyński. V njem najdemo devet člankov, od katerih se jih osem ukvarja z raziskovanjem besedotvornih sklopov v poljščini. Zbornik tako vključuje tudi nekatere novejše raziskave, ki jih v tem poglavju ne omenjam in ki pričajo o živosti stopenjskih besedotvornih raziskav.

2.2 Stopenjsko besedotvorje v slovenskem jezikoslovju

V slovenskem jezikoslovju najdemo dva tipa del oz. raziskav, za katere bi lahko rekli, da imajo elemente stopenjske metode oz. je zanje v celoti značilna stopenjska metoda. V prvi tip sodijo slovarji, v drugega pa raziskave, ki proučujejo tvorjenke glede na stopnjo tvorjenosti.

2.2.1 V slovenski slovaropisni tradiciji bi kot prvi slovar z elementi stopenjskega slovarja lahko označili *Versuch eines Etymologikons der slowenischen Mundart in Inner-Oesterreich* Urbana Jarnika[35] (izšel je leta 1832 v Celovcu). V njem je avtor netvorjenke ločil v tri skupine: v prvi najdemo »Stammlaute und Stammsilben, die nur aus einem Grundlaute bestehen, es mag damit ein Vokallaut verbunden sein oder nicht«,[36]

[29] *Števniški besedotvorni sklopi.*

[30] *Števniki v besedotvorju sodobne poljščine (Analiza besedotvornih sklopov).*

[31] *Uvodna analiza poljskih besedotvornih sklopov s poudarkom na glagolu, Prvi del; Drugi del.*

[32] *Metoda stopenjske analize v primerjalnih besedotvornih raziskavah sodobnega poljskega in ruskega jezika*. Omenjena monografija velja za eno prvih poljskih stopenjskih monografij.

[33] *Besedotvorni sklop »zemlja« v poljskem, srbsko-hrvatskem in ruskem jeziku*.

[34] *Stopenjsko besedotvorje. Zgodovina, metoda, uporaba*.

[35] Omenjeni slovar je edini slovenski slovar, ki je bil konceptualno zasnovan kot »besednodružinski slovar« (Starmljič Breznik 2004: 8).

[36] Glasovi besedotvorne podstave iz samo enega osnovnega glasu, ki se lahko poveže s samoglasnikom ali pa tudi ne.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2010_3_2.pdf | DOST. 10/02/26 19.44

v drugem »der Wurzelsilben, in welchen zwei Grundlaute verbunden sind«,[37] tretjem pa »Stammsilben, in welchen drei und mehr Grundlaute verbunden werden«.[38] Slovar je razmeroma izčrpen, npr. za primer *stop-a* (stopiti) navaja 183, za *skok* (skočiti) 128, za tek (teči) pa 116 tvorjenk.[39] V uvodu je Jarnik zapisal, da gre za prvi in še nepopoln poskus postavitve besed »slovenskega narečja« v »etimološko razporeditev« z namenom olajšati učenje omenjenega jezika kot tudi morebitne primerjave s »sorodnimi narečji« (Jarnik 1832: III).

2.2.2 Stramljič Breznikova (2004: 8) poleg Jarnikovega kot slovar s »prvinami« stopenjskega slovarja navaja Murkov dvojezični *Nemško-slovenski in slovensko-nemški ročni besednik* iz leta 1833,[40] v katerem je slovensko besedje prikazano v »t. i. besedotvornih gnezdih«. V prvem delu slovarja, tj. nemško-slovenskem, bi težko govorili o elementih stopenjskega slovarja, saj avtor v geselskih člankih zgolj pogosto navaja različne sestavljenke, ki označujejo pomen geselske besede v različnih kontekstih. Je pa res, da je bil avtor v nekaterih geselskih člankih glede tvorjenk iz geselske besede precej izčrpen. Prave elemente stopenjskega slovarja pa lahko opazimo v drugem, tj. slovensko-nemškem delu slovarja, kjer so navedene tvorjenke iz geselske besede skoraj pravilo.

2.2.3 V slovenskem prostoru o stopenjskem slovarju kot rezultatu stopenjskega besedotvorja ne moremo govoriti pred letom 2001, ko so se pričela dela za *Besednodružinski slovar slovenskega jezika (Poskusni zvezek za iztočnice na B)* I. Stramljič Breznik (oz. pred letom 2004, ko je bil poskusni zvezek izdan). Avtorica je v uvodnem delu predstavila teoretična izhodišča in namen slovarja, njegovo zgradbo, uporabnost, splošna načela hierarhizacije tvorjenk znotraj besednih družin ter podala kratek pregled slovenskega besedotvorja. Slovarski del obsega 666 »besednih družin«, v katerih je razvrščenih 11.136 besed, pri čemer pa avtorica izhodiščnih netvorjenih besed kot tudi njenih tvorjenk ne loči po pomenih, s čimer je predstavljen zgolj formalistični vidik tvorbe besed.[41] Za primerjavo naj navedem, da so poljski jezikoslovci načelo enopomenskosti uveljavili že leta 1977 ob snovanju poskusnega zvezka stopenjskega slovarja.

Gradivo za zbiranje besedja je I. Stramljič Breznik črpala iz *SSKJ-ja*, *BSJ-ja*, *SP-ja 01*, manjkajoče besede v omenjenih virih pa so bile dodane iz korpusa *Fida*. Podano gradivo je izčrpno (deloma tudi neživo),[42] kar avtorica opravičuje s tem, da je želela z izčrpnostjo zajeti vso tvorbeno problematiko, in z argumentom, da »merilo jezikovnega

[37] Korenski zlogi, v katerih sta povezana dva osnovna glasova.

[38] Zlogi podstave, v katerih so povezani trije ali več osnovnih glasov.

[39] Naj zgolj kot kuriozum navedem, da v samem slovarju nemalokrat najdemo zelo nenavadne rešitve, tako npr. pridevnik *priden* najdemo v besedotvornem sklopu *i-dem, šel, i-ti*, kar pomeni, da Jarnik pridevnik *priden* (»pr-i-den«) razume kot tvorjenko iz glagola *iti*. To dejstvo postavlja pod vprašaj število tvorjenk iz posameznih netvorjenih besed.

[40] Anton Janez Murko (1833): *Slovénsko-Némški in Némško-Slovénski róčni besédnik – Kakor se slovénšina govorí na Štájerskim, Koròškim, Krájnskim in v' sahodnih stranih na Vógerskim.* [*Deutsch-Slowenisches und Slowenisch-Deutsches Handwörterbuch. Nach den Volksprecharten der Slowenen in Steiermark, Kärnten, Krain und Ungarn's westlichen Distrikten*.] Gradec: Založil Franzi Ferstli; Janes Lavre Greiner.

[41] Primer: v »besedni družini« *brati* (str. 167) najdemo na enem mestu tako tvorjenke iz glagola brati v pomenu ‘razpoznavati znake za glasove in jih vezati v besede’ kot v pomenu ‘nabirati, trgati’.

[42] Neživost potrjuje tudi dejstvo, da velik del besed, vključenih v slovarski poskusni zvezek, nima niti ene pojavitve v nobenem od obeh referenčnih korpusov.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2010_3_2.pdf | DOST. 10/02/26 19.44

občutka ni nikakršno niti jezikoslovno niti slovaropisno merilo« (Stramljič Breznik 2004: 9). Na koncu je poskusnemu zvezku dodan del z abecednim seznamom besed s podatki o številu pojavitev v besedilnih korpusih *Fida* in *Nova beseda*.

2.2.4 V drugi tip del sodijo doktorska disertacija I. Stramljič Breznik *Prvostopenjske tvorjenke izpridevniške* in avtoričini članki iz zadnjih dveh desetletij. V delu z njih se je avtorica ukvarjala predvsem z izpridevniškimi (in tudi izsamostalniškimi) tvorjenkami. V svojih delih je proučevala prvostopenjske tvorjenke glede na tvorbeno zmožnost (pridevnika, samostalnika) in jih nato uvrščala v besedotvorne pomenske skupine itd. Posebej pa gre izpostaviti članke, ki se nanašajo na gradivo za *Besednodružinski slovar slovenskega jezika*: *Besedna družina besede* (iz leta 2000); oziroma ga analizirajo: *Besedne družine predlogov in veznikov v besedotvornem slovarju* (2001) in *Kvantitativne lastnosti slovenskega tvorjenega besedja v poskusnem besednodružinskem slovarju za črko B*[43] (2005).

2.3 Stopenjsko besedotvorje v drugih jezikovnih okoljih

Stopenjski slovarji obstajajo tudi v drugih jezikoslovnih okoljih. Kot prvega lahko navedemo primerjalni štirijezični stopenjski slovar za ruščino, poljščino, češčino in srbohrvaščino *A dictionary of Slavic word families*[44] J. L. Hermana iz leta 1975. Poleg tega pa obstajajo tudi stopenjski slovarji za francoščino (*Dictionnaire synchronique des familles dérivationnelles de mots français (DISFA))*[45], nemščino (*A German Word Family Dictionary: Together With English Equivalents*;[46] *Wortfamilienworterbuch der deutschen Gegenwartssprache*;[47] slovarček za osnovne šole *Der Grundwortschatz plus: Das Wortfamilien-Wörterbuch für die Grundschule*;[48] *Deutsches Wortfamilienwörterbuch*[49] **iz leta 2009),** bolgarščino (*Slovoobrazuvatelen rečnik na s"vremennija b"lgarski knjižoven ezik: a – ja* J. Penčeva), ukrajinščino (*Кореневий* **[Prevesti v op.!]** *гніздовий словник української мови: Гнізда слів з вершинами – омографічними коренями*[50] E. Karpilkovske) in esperanto.

[43] Avtorica v zgodnejših člankih uporablja termin *besedotvorni slovar*, kasneje pa ga nadomesti z *besednodružinski slovar* (v članku iz leta 2000 najdemo tudi »besednodružinski besedotvorni slovar«).

[44] Jay Louis Herman: *A dictionary of Slavic word families*. New York, London: Columbia University Press, 1975.

[45] *Sinhroni besedotvornostopenjski slovar francoskih besed – Dictionnaire synchronique des familles dérivationnelles de mots français (DISFA)*. Ur. Claude Gruaz. Limoges: Lambert-Lucas, 2008.

[46] *Nemški slovar besednih družin: Skupaj z nemškimi ustreznicami* – Howard H. Keller: *A German Word Family Dictionary: Together With English Equivalents*. Berkeley: University of California Press, 1978.

[47] *Besednodružinski slovar besednih družin sodobnega nemškega jezika* – Gerhard Augsta idr.: *Wortfamilienworterbuch der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Niemeyer, 1998.

[48] *Osnovni besedni zaklad plus: Besednodružinski slovar za osnovne* šole – Heiko Balhorn idr.: *Der Grundwortschatz plus: Das Wortfamilien-Wörterbuch für die Grundschule*. Hamburg: Verlag Für Pädagogische Medien, 2007.

[49] Nemški besedotvorni slovar; Jochen Splett: Deutsches Worthfamilienwörterbuch. Berlin, New York: De Gruyter, 2009.

[50] Kaenski, *Stopenjski slovar ukrajinskega jezika*: Besedotvorni sklopi z enakopisnimi koreni v izhodišču – Evgenija Karpilovska: *Кореневий гніздовий словник української мови: Гнізда слів з вершинами-омографічними коренями.* Kijev: Видавництво »Українська енциклопедія« ім. М.П. Бажана, 2002. Gre za korenski stopenjski slovar ukrajinskega jezika, in sicer z besedotvornimi sklopi.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2010_3_2.pdf | DOST. 10/02/26 19.44

3 Uporabnost stopenjske metode

Uporabnosti stopenjske metode bom utemeljeval predvsem z uporabnostjo temeljnega dela, ki lahko nastane s stopenjsko metodo, tj. stopenjskega slovarja (oz. vsaj delnih naborov tovrstnih besed, npr. po besednih vrstah ali pomenskih skupinah).

V stopenjskem slovarju so na enem mestu zbrane vse istokorenske tvorjenke, ki so razvrščene po principu stopnje tvorjenosti. Tovrstni nabori besed ponujajo izčrpno in pregledno sliko tvorbenosti posameznega jezika oz. njegovih možnosti ter širijo vedenje o besedotvornem sistemu jezika z opisom mreže tvorbenih razmerij med besedami (Skarżyński 1999: 206–207). Raziskave, ki iz takih naborov izhajajo, pa omogočajo odkrivanje besedotvornih mehanizmov jezika ter deleža posameznih besednih vrst pri tvorbi novega besedja. Ugotovitve iz tovrstnih raziskav predstavljajo empirično osnovo za opis besedotvorne norme (Jadacka 1995) – tu se kaže uporabnost metode pri oceni neologizmov, medtem ko nam v leksikologiji in leksikografiji lahko pomaga pri razlikovanju večpomenskih leksemov od homonimnih. Kot je razvidno, je stopenjski slovar lahko izhodišče tako za besedotvorne kot leksikološke jezikovne raziskave in obratno – tovrstne raziskave so zelo pomembne pri snovanju in izdelavi besedotvornega slovarja (Skarżyński 2000: 7).

Pomemben sklop raziskav predstavljajo raziskave primerjalnega tipa, v katerih avtorji analizirajo besedotvorne sisteme sorodnih jezikov. Prav pri primerjavah različnih jezikov se pokažejo tvorbene lastnosti in s tem posebnosti danega jezika. Tvorbene lastnosti lahko opazujemo z ugotavljanjem razmerja med deležem tvorjenih in netvorjenih besed, s popisom vseh besedotvornih morfemov in vseh premen, ki se pojavljajo (Stramljič Breznik 2004: 9), z ugotavljanjem najpogostejših in najredkejših obrazil ter pri raziskovanju »vezljivosti« posameznih obrazil. Samo ugotavljanje najpogostejšega načina tvorbe besed pa ima zelo velik pomen tudi pri poučevanju oz. učenju določenega jezika kot drugega/tujega jezika (Jadacka 2001: 31).

S stopenjsko metodo lahko ugotavljamo, katere so tvorbeno najproduktivnejše besede in s tem, kakšen je jedrni fond leksike jezika (Stramljič Breznik 2004: 9; Stramljič Breznik 2002: 243) in jedrni fond besedotvornih modelov (ter izkoriščenost le-tega) (Skarżyński 1999b: 206–207), kakšna je produktivnost netvorjenih besed znotraj posameznih besednih vrst ter s katerimi obrazili tvorimo stilno zaznamovane besede (npr. čustveno obarvane) (Skarżyński 2000: 7).

4 Zaključek

Raziskave, ki bi tvorjenke obravnavale po stopenjski metodologiji, v slovenskem prostoru do pred nekaj let niso bile prisotne. Pri pregledu tujih razprav se je pokazalo precej zanimivih dejstev, ki bi jih bilo potrebno preveriti tudi na slovenskem gradivu. Zelo dobrodošla bi bila tudi izdelava stopenjskega slovarja slovenskega jezika, ki bi omogočal primerjavo besedotvornih sklopov, ki imajo za svoje izhodišče različne besedne vrste. Tovrstno gradivo bi omogočilo izdelavo reprezentativnega in izčrpnega opisa besedotvornega sistema sodobnega slovenskega jezika. Analiza celotnega materiala bi lahko med drugim pokazala oz. odkrila morebitne skupne točke neproduk-

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2010_3_2.pdf | DOST. 10/02/26 19.44

tivnih sklopov ter zvezo med pogostostjo rabe določene netvorjene besede in njeno besedotvorno produktivnostjo.

Menim, da nas stopenjsko besedotvorje lahko pripelje do zanimivih novih spoznanj, zato bi se bilo metodologiji zagotovo vredno posvetiti in stopenjsko besedotvorje kot samostojno vejo besedotvorja vpeljati tudi v slovenistična jezikoslovna raziskovanja.

Literatura

Anton Bajec , 1950–1959: *Besedotvorje slovenskega jezika, I–IV.* Ljubljana: SAZU.

Júlia Bálint, 1997: *Slovar slovenskih homonimov: Na podlagi gesel Slovarja slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Małgorzata Berend, 2003: Aktywność słowotwórcza czasowników ruchu. *Słowotwórstwo gniazdowe*. *Historia – metoda – zastosowania*. Ur. Mirosław Skarżyński. Krakov: Księgarnia Akademicka.

Efim Lejzerovič Ginzburg, 1972: Исследование структуры словообразо-вательных гнезд. *Проблемы структурной лингвистики*. 146–225.

Hanna Jadacka, Alicja Nagórko, 1985: *O Słowniku gniazd słowotwórczych współczesnej polszczyzny.* Poradnik Językowy, zvezek 9/10.

Hanna Jadacka, 1988: *Zeszyt próbny słownika gniazd słowotwórczych współczesnego języka polskiego*. Varšava.

Hanna Jadacka, 2003a: Opis gniazdowy jako podstawa badanja łączliwości formantów. *Słowotwórstwo gniazdowe*. *Historia – metoda – zastosowania*. Ur. Mirosław Skarżyński. Krakov: Księgarnia Akademicka.

Hanna Jadacka, 2003b: Zagadnienia motywacji słowotwórczej w opisie gniazdowym. *Słowotwórstwo gniazdowe*. *Historia – metoda – zastosowania*. Krakov: Księgarnia Akademicka.

Franc Jakopin, 1971: Glagoli premikanja v slovenščini in ruščini. *VII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, 5.–17. julij 1971. Ur. Jože Toporišič s sodelovanjem Alenke Logar-Pleško. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.

Urban Jarnik, 1832: *Versuch enines Etymologikons der Slawischen Mundart in Inner-Oesterreich*. Celovec: Založil Ferdinand Eblen von Kleinmayer.

Evgenija Karpilovska, 2008: *Гнезда слов как языковой образ мира: ракурсы сопоставительного изучения*. Kijev.

Anna Matyka, 2007: *Aktywność słowotwórcza przyimków przestrzennych*. Varšava.

Tjaša Miklič, 1980: Nekateri glagoli premikanja. *Jezik in slovstvo*, letn. XXV, št. 4–5 (1979/80). 107–115.

Franc Miklošič, 1875: *Vergleichende Stammbildungslehre der slawischen Sprachen.* Dunaj: Wilhelm Braumüller.

Anton Janez Murko, 1833: *Slovénsko-Némški in Némško-Slovénski róčni besédnik – Kakor se slovénšina govorí na Štájerskim, Koròškim, Krájnskim in v' sahodnih stranih na Vógerskim.* Gradec: Založil Franzi Ferstli; Janes Lavre Greiner.

Monika Olejniczak, 2003: 30 lat słowotwórstwa gniazdowego (rys historyczny). *Słowotwórstwo gniazdowe*. *Historia – metoda – zastosowania*. Ur. Mirosław Skarżyński. Krakov: Księgarnia Akademicka.

Mirosław Skarżyński, 1999a: *Powstanie i rozwój polskiego słowotwórstwa opisowego*. Kraków: TAiWPN Universitas.

Mirosław Skarżyński, 2000: *Liczebniki w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny (Studium gniazd słowotwórczych)*. Krakov: Towarzystwo Wydawnicze »Historia Iagellonica«.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2010_3_2.pdf | DOST. 10/02/26 19.44

Mirosław Skarżyński, 2003a: Słowotwórzce gniazda odczasownikowe (charakterystika wstępna). *Słowotwórstwo gniazdowe. Historia – metoda – zastosowania*. Krakov: Księgarnia Akademicka.

Mirosław Skarżyński, 2003b: Czasowniki jako centra gniazd słowotwórczych. Z prac nad III tomem »Słownika gniazd słowotwórczych współczesnego języka polskiego«. *Słowotwórstwo gniazdowe. Historia – metoda – zastosowania*. Krakov: Księgarnia Akademicka.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (elektronska izdaja), 2000. Ljubljana: DZS.

Slovenski pravopis (elektronska izdaja), 2003. Ljubljana: Založba ZRC (ZRC SAZU).

Słownik gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego I–III, 2001–2004. Krakov: Towarzystwo Wydawnicze »Historia Iagellonica«.

Irena Stramljič Breznik, 1994: *Prvostopenjske izpridevniške tvorjenke. Doktorska disertacija*. Ljubljana.

Irena Stramljič Breznik, 2000a: Besedna družina *besede*. *Jezikoslovni zapiski*, letn. *6*, 2000. 45–55.

Irena Stramljič Breznik, 2002: Besedotvorni slovar. *Zbornik Slavističnega društva Slovenije 12: Evropsko leto jezikov – Sodobna slovenska književnost – Matija Murko*. Ur. Marko Jesenšek. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.

Irena Stramljič Breznik, 2004: *Besednodružinski slovar slovenskega jezika: Poskusni zvezek za iztočnice na B*. Maribor: Slavistično društvo.

Aleksandr Nikolaevič Tihonov, 1978: *Щкольный словообразовательный словарь русского языка. Пособие для учащихся.* Moskva: Просвещение.

Jože Toporišič, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

Jože Toporišič, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika.* Ljubljana: Cankarjeva založba.

Ada Vidovič Muha, 1983: *Zloženke v slovenskem knjižnem jeziku. Disertacija*. Ljubljana.

Ada Vidovič Muha, 1985: Primeri tvorbenih vzorcev glagola. *XXI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana. 47–61.

Ada Vidovič Muha, 1988: *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zloženk*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Partizanska knjiga.

Ada Vidovič Muha, 1991: Skladenjska zgradba besede. *Nemzetközi szlavisztikai napok IV.* Ur. Gadányi Károly. Szombathely. 7–12.

Ada Vidovič Muha, 1993: Glagolske sestavljenke – njihova skladenjska podstava in vezljivostne lastnosti (Z normativnim slovensko-nemškim vidikom). *Slavistična revija* XLI/1. 161–192.

Ada Vidovič Muha, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje: Govorica slovarja.* Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Summary

In Slovenia there were no studies of derivatives based on graded derivation until a few years ago. A survey of foreign studies showed several interesting facts that should be tested on Slovene material. A valuable tool would be a graded Slovene dictionary, which would allow comparison of juxtapositions with various parts of speech as their base. This type of material would in turn allow the compilation of a representative and exhaustive description of the derivational system of the contemporary language. The analysis of the whole corpus could reveal, among other things, possible common features of non-productive juxtapositions and the relation between the frequency of use of a particular non-derived word and its derivational productivity.

The author sees in the graded derivation a great potential for interesting new discoveries, which would merit a close look at the methodology and introduction of the graded derivation as an independent branch of derivation in linguistic studies of Slovene.